

Ezek után minden netáni pharisäikus mosakodását vagy új pasquillszerű támadásait figyelmen kívül kell hagynom.

Fogadja tekintetes szerkesztő úr nagyrabecsülésem és kiváló tiszteletem kijelentését, melylyel maradtam

Zombor, 1884. évi október 5-én.

alázatos szolgálja

*Schmitt Jenő.**

ADATOK A „MAGYAR PHILOS. SZEMLE“ TÖRTÉNELMÉHEZ.

Egy embernek, ki élte egyik kedvenc eszméjétől megváltik, meg lesz talán engedve, hogy a válás percében az eszme felvillanásáról, annak megvalósításáról, fejlesztéséről s jövőjéről néhány őszinte szót intézzen azon közönséghez, mely három éven át erkölcsileg s anyagilag támogatta s őszinte szót azokhoz is, kik a magyar philosophia palástjába burkolva, mint annak talán öntudatlan ellenségei ellene dolgoztak személyes a l a p t a l a n a m b i t i ó j u k m i a t t. Jó lesz, ha irodalomtörténeti adatokat kedvelő közönségünk egy szerény vállalat történelmi előzményeivel is megösmékedik.

A »M. Philos. Szemle« eredetét a »philosophiai társas körből« vette, melynek akkori jegyzője, Harrach József tanár úr következőkép rajzolja a működését.

»Philosophiai társas kör.« Ily cím alatt szövetekezett fővárosunkban mintegy hat év előtt egy társaság, melynek tagjai leginkább tanárok voltak. Vezetérszméjüket a philosophiának nagyobb mérvű művelése, irodalmának népszerűsítése, felvirágoztatása képezte. De sajnos, — a nagy buzgósággal megindított törekvés még sem vezetett a reménylett eredményhez. A kör élete rövid idejű volt. Alig tartott tovább egy évnél. Megszűnése okát hibás szervezete képezte s így már keletkezésénél magában rejté felozslása csiráit.

Egy philosophiai társaság alakítása a fővárosban egy philosophiai folyóirat szerkesztése céljából s általában a philosophia irodalom művelésére, már régen foglalkoztatta a philosophiával előszeretettel foglalkozókat. E régi vágy főleg tanári körökben folyton megújult s gyorsan talált kifejezésre. Az eszme kivételét többen szükségesnek tartották s idejét is elérkezettnek, miért megbízták Harrach József tanárt, hogy az érdeklődőket társulásra, illetőleg egy értekezletre hívja meg. Ezen értekezletre több meghívott közül az 1876. év okt. 11 én a IV. ker. főreál-

* Ha ... y ... ő ur jelen felszólalásra válaszolni s z ü k s é g e s n e k látja, a Szemle kötelessége lesz, az ő válaszát is befogadni. *Szerk.*

iskola helyiségében a következők jelentek meg: dr. Alexander Bernát, dr. Babics Kálmán, dr. Bánóczy József, dr. Bihari Péter, Böhm Károly, dr. Kármán Mór, dr. Lechner László, dr. Péterfi Jenő és dr. Silberstein Adolf. Harrach József előadja, hogy meghívása, több tanár megbízása folytán, egy philosophiai társaság alakítása céljából történt s megvitatás alá bocsájtja ama kérdést, hogy milyen szervezetű egyesület létesítése lenne a legüdvösebb a philosophia művelésének előmozdítására és terjesztésére. Nézete szerint mind a tagok számát, mind a philosophia egyes ágainak művelését illetőleg minél szélesebb alapon véli a célt elérhetőnek s így ajánlatba hozza a vidéki tagok felszólítását is, hogy minél többen csatlakozzanak azon cél megvalósítására, melynek tulajdonképeni tárgyát fordított és eredeti önálló philosophiai művek kiadása és egy szakközlöny szerkesztése képezné. E kérdés többoldalú megvitatása után dr. Kármán Mór indítványt fogadtatott el: a philosophiai társaság szervezetét szűkebb körre, a tagok számát illetőleg, szorították, a vidéki tagokat egyelőre egészen mellőzték; elhatároztatott továbbá, hogy folyóirat szerkesztésének s másnemű irodalmi nyilvános munkásság tervének kivitelét is egyelőre mellőzik s csupán vitatkozásokra, philosophiai tételek megbeszélésére szorítkoznak. E magánjellegű kör alapszabályai elkészítésével is dr. Kármán Mór bízott meg. Így indult meg a kör működése, mely csupán értekezésekre szorítkozott. Nem bírt semmiféle kibátó erővel. A tagok végre is megúnták ezen folytonos vitatkozásokat s tizenkét értekezlet után többé nem gyűltek össze.* A kör elnökéül illetőleg »ügyvivő«-jéül a szervezkedő gyűlésen Molnár Aladár választott meg, jegyzőnek Harrach József. Értekezéseket, illetőleg felolvadásokat, részint szabad előadásokat a következők tartottak: dr. Kármán Mór »a tudományok beosztásáról«, dr. Bánóczy József: az »elme« szóról, dr. Lechner László »Spencer Herbert a tudományok beosztásáról«, nemkülönben: »van-e célszerűség a világban?« Janet műve alapján; Bodnár Zsigmond bíráló ismertetést adott Langenak »Geschichte des Materialismus« s ezzel kapcsolatban Vaihingernek »Dürring, Hartmann und Lange« című művéről; dr. Bihari Péter Hartmannak »Philosophie des Unbewussten«-jét ismertette, (két értekezlet tárgya); Böhm Károly: »az emlékezet physiologiájáról« (két értekezlet tárgya); dr. Alexander Bernát: »a philosophia történetének eszméjéről«; Torok László: »a tragikumról« és Harrach József: »a halhatatlansági tan történeti fejlődéséről.« Fölemlítjük még — az előttünk levő jegyzőkönyvek alapján, melyekből a nekrológot írjuk, hogy Molnár Aladár a kör megbízása folytán a kör nevében Hágában tartott Spinoza-ünnepélyre francia szövegű sürgönyt küldött,

* A kör némely ülését a budapesti ág. h. ev. főgymnasium kis terében tartotta. B. K.

melyre a központi bizottság titkára: dr. H. J. Betz levélben válaszolt, megköszönve a kegyeletes megemlékezést. »

Ennyit tett az a »társas kör.« Igen jól mondta Harrach ur, hogy »már keletkezésénél magában rejté felosztása csiráit,« mert »hibás volt szervezete.« A philosophiai gondolkodást nem lehet professióból űzni s jellemileg annyira különböző egyének, milyenek mi voltunk, nem férhetnek meg egy »társas körben.« Mert míg az egyik rész teljes odaadással karolta fel az eszmét, addig a másik (szerencsénkre kisebb) rész nem tekintette a kört egyébnek, mint oly helynek, hol végtelen bőbeszédű ürességeit elcsépelje s azt kívánta tőlünk, hogy saját unatkozásunkban gyönyörűséget találjunk. Nem a philosophia iránti közöny, hanem a szenvedhetlen emberek elleni ellenszenv robbantotta szét a »társas kört« már 1878-ban.

Három évig semmi sem történt az egyszer megpendített eszmék megvalósítására. Végre 1881 okt. 20 án az én csekélységem összehívott egy értekezletet, melyet ugyanakkor nov. 10-én egy másik követett s a melyekben részt vettek: Hunfalvy Pál, Herman Otto, György Aladár, dr. Schwartzter Otto, dr. Bihari Péter, Baráth Ferencz, Harrach József, dr. Alexander Bernáth, dr. Bánóczy József, dr. Kármán Mór, dr. Medveczky Frigyes, dr. Lechner László, dr. Babics Kálmán, dr. Pecz Vilmos, Torkos László, Bodnár Zs.

Az első értekezleten dr. Alexander Bernáth, dr. Bánóczy József, dr. Kármán Mór hevesen azt vitatták, hogy a szakközlöny kiadása korai dolog, várni kell vele még egy évig, a magyar közönség még nem érett philosophiai folyóíratra (hát egy év múlva megért volna magától?); ellenben Harrach, Baráth, Bihari, Herman Otto, György Aladár a magyart százados küzdelmei után ilyen irányu folyóíratra is éretnek vélték s mivel Herrman Otto kivált kritikai, Baráth pedig népszerű irányu lapot kívántak, — a gyűlés Alexander, Baráth és Böhm tagokból álló bizottságot nevezett ki, hogy a folyóírat szellemi technikáját megbeszéljék s aztán újra összehívják a gyűlést.

A nov. 10-én tartott gyűlésen Baráth Ferencz felolvasta az általa és általam előre megállapított programot. Mert Alexander Bernát sokkal inkább volt elfoglalva, semhogy ily csekély ügynek megvitatásában velünk együtt fáradozott volna.*

* A vita közben Bánóczy egyebek közt azt vetette fel, hogy »compromittáljuk« az ügyet, ha a »Szemle« nem sikerül. Az eredmény úgy hiszem fényesen bebizonyította ez egyszer, hogy a kik a philosophiát eddig Magyarországon »compromittálták« — azok egyetemen tanárok voltak, kik semmit sem tettek; a kik azt fentartották, szegény anyagi viszonyaik közt ápolták, azok szegény középtanodái protestans tanárok voltak: Greguss, Vandrák, Tarczy, Kerkapoly, Erdélyi,

A vitának az lett a vége, hogy Baráth F. és én egy felhívást intézzünk az ország philosophusaihoz, vajjon kik volnának hajlandók munkatársakul szegődni? E felhívást a következő alakban szerkesztettük és szétküldöttük mi ketten: Baráth Ferencz és én mindenhova, hol csak egy philosophust sejtettünk. Szövege a következő:

»Alólirottak a magyar philosophiai mivelődés szempontjából szükségesnek látják egy folyóirat kiadását, melynek általános célja lenne: a philosophiai gondolkodást és miveltséget tovább fejleszteni nemzetünkben; a tulajdonképi philosophiai tudományok iránt érdekeltséget támasztani s azok számára ugy olvasókat mint mivelőket nevelni a jövőben.

Hogy ezen feladatot könnyebben és szélesebb alapon valósíthassák meg, a kiadandó folyóirat tartalmát nem korlátozzák csupán a tulajdonképen philosophiai tudományok körére, hanem azt kiterjesztik a tudomány, irodalom és közelet egyéb ágaira is, feltételül tűzvéni ki mindeniknél a magasabb, általánosabb bölcsészeti álláspontból való tárgyalást.

E szerint a megindítandó folyóirat körébe tartozónak vélik — nagyjából vázolvá — az ismeret és gondolkozás következő tárgyait:

1. A tulajdonképeni philosophia (logika, lélektan, ethika, metaphysika, természet- és vallásbölcsészet, bölcsészettörténet stb.) köréből egyes kérdéseket; — a különböző philosophiai álláspontok és irányok ismertetését, tekintettel jellemző vonásaikra és lényeges eltéréseikre; evidentiában tartását a külföldi philosophiai mozgalmaknak, kapcsolatban a külföldön időnként megjelenő, ide vonatkozó nevezetesebb művek bemutatásában.

2. Az eddigelé magyar nyelven irt philosophiai műveknek s a magyar philosophiai munkásság történetének ismertetését.

Domanovszky, Thót, — hogy többet ne emlitsék. De pénzért mi protestansok nem voltunk kaphatók soha; mi pénzért, megrendelésre dolgozni nem tudunk. Hogy pedig melyikünk »compromittálta« a magyar philosophia ügyét, — én-e, a ki a Szemlének három évet áldoztam, a nélkül hogy az Egyetem és a M. T. Akadémia egy cikkel is támogatott volna. — vagy az ki ebbeli félelmét először nyilvánítá, és azok, a kik a magyar tudományos Egyetem tanárai és németül írják s adják ki dolgozataikat, (vagy talán a magyar, kinek ők szolgálatában állanak, nem méltó arra, hogy az ő nyelvén szóljanak hozzá?) azt reményelem az elfogulatlan közönség most is meg fogja már ítélni s az utókor, amelynek számára jelen füzetünk elbírálás végett fenmaradnak, igazságot fog szolgáltatni a Szemle eddigi munkatársainak, kik eszméért küzdöttek s a fordításokban, próbálkozó, eszme nélküli »írókkal« szemben kénytelenek voltak mindennemű titkos és nyilvános kifogásolást és gáncsolást eltűrni. Pedig egyikünk sem nyert egy művéért háromszoros jutalmat és díjazást, miut az, a ki nem restellette a »19-dik század pessimismusával« a Gorove-díjat, az »Irók tárából« ivnyi díjat s az Akadémiától még egy díjat, t. i. a Marcibányi-félet elfogadni.

Böhm.

3. Ugy szintén az állami és társadalmi élet nevezetesebb kérdéseinek, pl. a tanügyi kérdéseknek, bölcsészeti szempontból történő megvilágosítását.

4. A közmívelődés bármely kérdését s különösen a művészet és irodalom kérdéseit, a hova az általános, elvi szempontu kritikai tanulmányok is tartoznak, a magyar tudományos vagy szépirodalomnak akár egyes műveire, akár egész cyclusaira vonatkozólag.

5. S végezetre nemzetünk multjának s specificus jellemének megismerésére vonatkozó kérdéseket.

A folyóirat a jövő év tavaszán fogna megindulni, füzetes kiadásban. Hogy minő terjedelemben, az részint a közönségben lévő szükségérzet mekkoraságától s ennek folytán a közönség pártolásától, részint és különösen attól függ, hogy mennyi közlésre alkalmas cikkekkkel rendelkezünk.

Felszólítjuk annálfogva Uraságodat annak szives kinyilatkoztatására: hajlandó-e a főntebb vázolt programm alapján a megindítandó folyóirat munkatársai közé állani? s ha igen, hogy leginkább mely téren fog dolgozni s mikorra küldené be első dolgozatát?

Mint hogy előttünk ismeretlen térre lépünk, s nem tudjuk, hogy a magyar közönséget mennyiben érdekli vagy fogja majd-e érdekelni vállalatunk, a cikkekért díjazást a vállalat egyelőre nem ígérhet; de mihelyt azt teheti, azonnal főkötelességének fogja tartani.

S végül kérjük, hogy becses válaszát egy levelező lapon Böhm Károly nevére (Deák-tér 4. sz. evang. főgymnasium) legkésőbb f. é. dec. 31-ig megküldeni sziveskedjék.

Budapest 1881. november 20.

Dr. Alexander Bernát, dr. Bánóczy József, dr. Babics Kálmán, Baráth Ferencz, dr. Bodnár Zsigmond, Böhm Károly, dr. Bihari Péter, Greguss Ágost, György Aladár, Harrach József, Herman Otto, dr. Horváth Cyrill, Hunfalvy Pál, dr. Kármán Mór, dr. Lechner László, dr. Medveczky Frigyes, Péterfy Sándor, Torkos László.«

Az eredmény igen »örvendetes« volt. Nem kevesebb 41 férfínál vállalkozott munkák beküldésére, még pedig ingyen, díjazás nélkül, mert arra mi, szegény philosophusok képesek nem voltunk. Ennek alapján januárius első napjaiban 1881-ben újból összehívtam az érdeklődőket, a kik az eredményről értesülve, a szerkesztést én reám és Baráth Ferenczre bízták. Ezen mandatum alapján, biztosítva levén sok »jeles« férfiú munkájának beérkezése iránt, 1881. januárius havában egy »Előfizetési felhívást« bocsátottunk közre mi szerkesztők s Aigner Lajos magára vállalta a »M. Philos. Szemle« kiadását. E felhívás szövege a következő volt (szövege Baráth Ferencz tollából eredt):

»Előfizetési felhívás a Magyar philosophiai szemle« czimű folyóíratra.

A philosophiai műveltség a nemzetek műveltségének teljessé tévője és betetőzője. A nélkül az nem egész s egyszersmind az adja meg annak az érettség és férfiaság valódi bélyegét. Az képesít bennünket az élet és gondolkodás bármely körének helyes felfogására és méltatására. Ez érteti meg velünk valójában a jelent, számot ad a multról s tanácsot ad a jövőre nézve. S a mennyiben az emberi dolgok változandóságában megismerteti velünk az örök és változatlant: a csüggedéstől és kétségbeeséstől megóv.

E philosophiai műveltség alaptermészetében egyetemes, általános emberi; hazát nem ismer, csak emberiséget; ez köti össze egymással a korokat és nemzeteket. De időszerinti kifejlődésében az egyes nemzetekhez van kötve. Nemcsak az által, mert azok kezén és munkája által fejlődik, hanem az által is, mert minden nemzet rányomja saját bélyegét saját philosophiai műveltségére. Így a német, az angol, a skót, a francia philosophia (a mennyiben ez utóbbiról külön lehet szó): jelentékenyen különböznek egymástól. Azért, bár fogalmi ellentétnek látszik, lehet szó egyes nemzetek nevéhez kötött, s így idővel talán magyar philosophiáról is.

Az emberi gondolat-világ ezen nagy kincstárához, mely az emberi lét egész kérdésére igyekszik feleletet adni, épp úgy, mint a vallás, csak hogy más alakban, fajunk még nem adta meg a maga részét; nem legalább olyan mértékben, hogy az ott számot tenne. Bár kitűnő gondolkodóink voltak időszakonként nekünk is, de azok inkább a külföld philosophiai eszméit ismertették és alkalmazták hazánk viszonyai közt. Első királyunk, Szt. István, a fia Imre herceg számára irt kormányzati tanácsaival, az első magyar állambölcs. Mátyásnak mondásaiban, melyeket kortársai följegyeztek, úgy intézkedéseiben, sok gyakorlati bölcsesség jelentkezett. A XVI. századbeli vallásos reformatio a gondolat felszabadulását magával hozta hazánkban is s az iskolák egy részét azok tűzhelyévé tette. Apáczai Cseri János a XVII. században, egymaga igyekszik, óriás erőfeszítéssel, magyar philosophiai irodalmat teremteni. S végre, csak legutóbb, Erdélyi János törekedett becses munkái által érdeket gerjeszteni hazánkban a philosophiai gondolkodás iránt, s egyebek közt összeszedte és összeköté a multban a magyar philosophia tevékenység szárait s ez által is igyekezett nemzetét buzdítani a folytatásra.

Erdélyi munkája csonkán maradt; felhívó szava feleletre vár ma is. S a munka folytatására vagy akár megkezdésére, minden nappal nagyobb szükségünk van. Alkotmányunk legújabb átalakulása által szorosabban tagjaivá lettünk az európai művelt népcsaládoknak, mint eddig valánk. Új államéletünk az eddiginél nagyobb megfontolásra, és nagyobb dolgok végrehajtására hí. A

puszta kölcsönzéssel semmiben sem érhetjük be többé, így a philosophiában sem; saját erőnket kell fejleszteniünk itt is. Meg kell mutatnunk, hogy mit érünk ezen a téren, de egyszersmind fentartanunk összeköttetésünket Európa többi nemzeteinek hasonló nemü törekvéseivel.

E szükség érzete indított néhány tanárt, író-t és gondolkodót a fővárosban arra, hogy egyesüljenek s egy folyóiratot indítsanak a főntebbi célok megvalósítására; s hozzájok a vidékről is nagyszámú és jelentékeny erők csatlakozván: ime most a folyóirat megindítása érdekében, a magyar közönséghez fordulunk. Ezt láttuk a legelső célravezető lépésnek arra nézve, hogy hazánkban a bölcsészeti gondolkodás és műveltség iránti érdeklődést szélesebb körben felébreszszük; a philosophiai szellemű művek számára olvasókat és írókat növeljünk, s a jövőre nézve lehetővé tegyük egy magyar philosophiai műveltség megszületését, vagy ha úgy tetszik, folytatását.

Ebből következik, hogy folyóiratunk nem csupán szakközölyny akar lenni. A tulajdonképeni philosophia (logika, lélektan, aesthetika, metaphysika, természet- és vallás-bölcsészet, bölcsészettörténet stb.) köréből is közöl ugyan dolgozatokat s igyekezni fog, úgy a külföldi philosophiai mozgalmakat és irodalmat, mint a magyar philosophiai munkásság eddigi történetét, főképp az újabb korból, megismertetni. De azon kívül hozzá szól az állami és társadalmi élet nevezetesebb kérdéseihöz is; hozzá a tanügyhöz, a művészetekhez és iradalomhoz, közöl kritikákat és tanulmányokat; a nyelv, faj, nemzeti jellem kérdéseit (a népi nyelv s közmondások és népszokások psychológiájával) mind körébe vonja, s korlátul és jellegül a tárgyilagosabb, bölcsészeti szempontú tárgyalásmódot állapítja meg.

A »Magyar Philosophiai Szemle« megjelenik kéthavi füzetekben, tehát évenként összesen 6 füzetben, mintegy 30—35 ivnyi tartalommal. Munkatársai egyelőre a következők:

Dr. Alexander Bernát, Dr. Babics Kálmán, Dr. Bánóczy József, Dr. Bászeli Aurél, Dr. Bihari Péter, Bodnár Zsigmond, Dr. Buday József, Dengi János, Domanovszky Endre, Dunai Ferencz, Dr. Emericzy Géza, Fekete Endre, Dr. Felméri Lajos, Gombócz Mihály, Greguss Ágost, Grünwald Béla, György Aladar, Harach József, Dr. Horváth Cyrill, Hunfalvy Pál, Dr. Kovács Ödön, Kuncz Elek, Dr. Lechner László, dr. Maczki Valér, Dr. Medveczky Frigyes, Melegh Gyula, Moller Ede, Nagy Gusztáv, Dr. Nemes Imre, Dr. Öreg János, Dr. Pauer Imre, Péterfy Sándor, Dr. Pulszky Ágost, Schneller István, Dr. Schwarz Gyula, Dr. Schwartz Ottó, Dr. Simon József, Szlamka Elek, Szűcs Farkas, Dr. Tolnay Lajos, Vandrák Endre.

Az első füzet f. é. március elején fog megjelenni.

Előfizetési ár: egész évre 5 forint. Egyetemek, theologiai

intézetek s egyéb felső iskolák hallgatói, ha ellenőrizve történik az előfizetés, személyök részére évenként 3 forinttal fizethetnek elő.

A lap szellemi részét, s általában a szerkesztést illető tudósítások a szerkesztőséghez (Deák-tér, 4. sz. evang. főgymnasium), az anyagi részt s kiadást illetők pedig Aigner Lajoshoz (Városház-tér) küldendők.

Budapest, 1881. január havában. — Baráth Ferencz, Böhm Károly, szerkesztők. Aigner Lajos, kiadó. —

Az eredmény anyagilag nem lehetett valami fényes, mert a mellékelt költségvetésből kitetszik, hogy az első évben 149 frt 80 kr, a másodikban 110 frt 40 kr deficittel. küzdöttünk, dacára annak, hogy egy értekezést sem díjaztunk, a szerkesztés pedig mindenben ingyen járt.

Ép oly kevés erkölcsi támogatásban részesültünk. Az ígért munkák be nem érkeztek s nagy bajjal lehetett az első füzetet maga idejére elkészíteni s világgá bocsátani. S fájdalom! ez nem javult ezentúl sem. Az első vállalkozók nagyrésze semmit sem tett; de akadtak az országban titokban működő s törekvő elmék, kik a gondolat iránt lelkesülve, erejüket nem kímélték; és sikerült a M. Phil. Szemle számára 3 éven át, a szerkesztőkön kívül, körülbelül még 15 munkatársat szerezni, kik közül kiemelendők önzetlen idealismusukért s másoknak utánzandó például, hogy kell működni nem Mammonért, hanem eszméért s áldozni e célnak idővel, mely pénz és szellemi erővel, mely ennél is több: Dr. Babics Kálmán, Dr. Bihari Péter, Bokor József, Bodnár Zsigmond, Dr. Buday József, Dr. Horváth Cyrill, Dr. Kiss Áron, Dr. Lechner Károly, Dr. Lechner László, Dr. Nemes Imre, Schmitt Jenő, Szlamka Elek, s mások.

E férfiak képezték a »M. Phil. Szemle« munkatársainak zömét, kikhez mások is csatlakoztak. Sértett hiuság, mely az igazság szavát saját korlátoltsága miatt nem bírja eltűnni, néhányat kilépésre ösztönzött, de nagyobb része megmaradt, s az ő pártolásuk biztos a Szemle számára. Egyet azonban megjegyzésre méltónak tartok, s mint megrovandót kiemelek: az özszeses actív munkatársak közül az egész M. Tud. Akadémiának és Tud. Egyetemnek eddigelé csak egy tevékeny embere volt: az érdemeiben megőszült, öreg kora dacára mindig idealistikus eszjárású Dr. Horváth Cyrill, kinek buzdítása a M. Philos. Szemle számára megbecsülhetetlen jó hatással volt. A többi »nagy urak« tartózkodtak a részvételtől, egy oly folyóirattal szemben, melyet közeptanodai tanároknak szabad és önzetlen működése létesíteni elég vakmerő volt.

1882-ben megkaptuk a M. Tud. Akadémia anyagi támogatását, mely évenként kérendő 300 frtból áll jelenleg. Ezzel kifizettük a szerződés szerint ránk háramlott deficitet s

1884-ben én vettem át nemcsak a szerkesztést, hanem a kiadásnak is egész terhét. Baráth úr, kinek nyilatkozatát a szíves olvasó a füzet végén olvashatja (mely nyilatkozat engem ezen megjegyzésre kényszerít), ez évben a Szemlének sem szerkesztésénél sem kiadásánál velem a terhekben nem osztozott.

Hogy miképen kezeltem a tisztelt előfizetők s a Magyar Tud. Akadémia részéről én reám bízott összegeket, azt a mellékelt, bélyeges nyugták által igazolt, költségvetésből megítélheti a tisztelt előfizető s általában támogató közönség.

Nem mintha a munkát megúntam volna, mint némelyek hirdették, — hiszen életemnek soha sem volt szebb ideálja, mint egy ily magasztos célú folyóiratnak vezetése, — hanem egészen subjectiv okok kényszerítettek arra, hogy e folyóirattól, melynek három éven át szenteltem erőmet, mint szerkesztő visszalépjek. Nem válok ki a munkatársak köréből, mert azt nem tehetem, legkedvesebb munkámtól kellene elszakadnom; — én azon túl is kész, bár csekély szolgálja leszek az eszmének. De jellembeli dolognak tartanám: könyörögni subventióért ott, a hol hidegen eluta itottak, sőt ellenségesen elnyomni akartak, az Akademiánál; — s épen azért, mert azt hiszem, hogy a föld »halhatatlanjai« előtt mások talán (ki tudja?) nagyobb kegyben részesülnek s így az eszme, ha én kitérek útjából, jobban fog prosperálni, — a »Philos. Szemle« szerkesztését, a munkatársak tanácsát kikérve, Bokor József, Sárospataki akadémiai tanár és Dr. Buday József tanár urak kezébe tettük le. Nyíltan beszélék s őszintén akarom indokaimat bevallani; annál inkább, mert egyik irányról hűtlen előadásban ferdén indokolták ezen lépésemet; a szíves olvasó a kényszerűségből ide tett hírlapi nyilatkozatokból ítélje meg, vajjon önérzetes ember, az én helyzetemben, megtarthatta volna-e továbbra is a Magyar Tud. Akadémia által subventionált, »Magyar Philos. Szemle« szerkesztőségét.

En »Az Ember és Világa« című művemmel az 1884-diki Akadémiai nagy jutalomra pályáztam. E mű, mint hírlapi felszólalásomból ismeretes, az Akadémia főtitkára Dr. Fraknói Vilmos úr és az osztálytitkár Pesthy Frigyes úr közti átmenetben elsikkadt (ez a tényállásnak megfelelő szó). A tényt, mint erkölcsi állapotainknak egy sajnálatra méltó jelét, a nagy közönség elé hoztam, mert tőle reményelem (nem mástól) az igazságos véleményt hallani. A következőkben van a dolognak egész hírlapi lefolyása.

Adatok

»Az akadémiai nagy jutalom ügyében.

Befejezett ténnyel állok szemben s azért annak elmondásában felesleges a megbántott lélek panaszának helyt adnom: a szives olvasó elé úgy akarom állítani e tényt, a mint megtörtént és van: sine ira et studio.

A tény, melyet a közönség ítélete alá kell terjesztenem, a következő:

1883. év végén lefolyt a 7 évi cyklus (1877—1883), melynek befejeztével az »akadémiai nagy jutalom« (200 arany) — »a bölcséleti tudományok körébe tartozó munkák legjobbjának volna odaitéendő« (így hirdette a pályázatot maga a m. tud. akadémia). Én 1883-ban szintén egy művet adtam ki, mely »Az ember és világa« címe alatt a metaphysikának alaptanait rendszeresen tárgyalja. Természetesen elhatároztam, hogy az »akadémiai nagy jutalomra« pályázom vele s 1883. dec. 15-en iskolaszolgám által átvittem a könyvet s egy hozzá csatolt levelet dr. Fraknoi Vilmos urhoz, mint a m. t. akadémia főtitkárjához. Az akadémia titkári irodájában valami Takács nevű úri ember vette át a csomagot s a budapesti ág. h. ev. főgymnásium postakönyvében saját aláírásával elismerte, hogy a csomagot megkapta. Ezzel a pályázati feltételeknek megfelelvén, nyugodtan vártam az ügy lefolyását.

Körülbelül májusig semmit sem lehetett a pályázatról hallani. Akkor egyszerre hangulatot kezdtek csinálni a közönségnél s több napi lap (első az »Egyetértés«) azt a hirt hozta, hogy az akad. nagy jutalomra csak két munka jöhet tekintetbe, úgymint Felméry Lajosé (Az iskolázás Angliában) és Alexander Bernáté (Kant élete és tanai); a többit »apróbb értekezésnek« bélyegezték. Gondoltam: 20 nyomtatott ívre terjedő munka, milyen az enyém, külső terjedelemlre nézve nem nagy opus ugyan, de a szakember, aki elolvasta, meggyőződik róla, hogy egy filozofiai rendszernek alapja van benne lerakva; — és hallgattam!

Végre jött a nap, melyen az akadémiának második szakosztálya s a nagygyűlés ünnepélyesen oda ítélte a jutalmat a koszorúra legérdemesebbnek. Figyelmesen néztem utána, milyen rangba helyezték az akadémikusok az én művem: sem a szakosztálynak, sem a nagygyűlésnek az én művem számára nem volt egy szava sem. Gondoltam újra: annyira téves a műved, hogy szót sem érdemel; sokan jártak már úgy, mint te — vixere fortes ante Agamemnona multi — és hallgattam.

De szerettem volna tudni művem hibáit, annál inkább, mert általános hallgatással mellőzték mai napig az irodalmi körök; s azon kívánságtól hajtva, hogy tanuljak a megjegyzésekből, miket szakavatott férfiak tettek 15 évi munkásságom gyümölesére, elmentem nagyságos Pesty Frigyes úrhoz, a II-dik szakosztály

titkárához s kértem tőle a művemről irt bírálatot. Azzal vigasztalt, hogy vannak terjedelmes bírálatok; Gönczy Pál és Kerkápoly Károly urak írták; forduljak csak Fraknói úrhoz, az kiadja majd a bírálatot. Ez történt 1884. június első felében.

S mint egykor Sokrates, tudnivágytól ösztönöztetve, így elmélkedtem. Kerkápoly úr nagytudományú férfiú, kinek nézetét nagyon fontos tudnom, — forduljunk Fraknói úrhoz! Junius 21-én hozzá is fordultam, lenne szives a művemről irt bírálatot kezemhez juttatni, megfizetem, ha kell, a leírás költségeit. Nyilván azon nézetben tettem, hogy az akadémia még az Aranykorszakát éli; Arany János egy előbbeni alkalommal készségesen írta meg a bírálok nézetét; — megkapom most is.

Nem kaptam; eltávoztam a fővárosból, vissza is tértem, — a bírálat nem volt meg. Gondoltam újra: Fraknói úr nem ér reá, hogy az én nihilimmal foglalkozzék; elfelejtette. S írtam neki egy új levelet (szeptember 20.), melyben arra kértem sziveskednék engem a bírálat megszerezhetési módjáról értesíteni, vagy pedig kijelenteni, hogy a magyar tudományos akadémia nem hajlandó, sem a közönséggel, sem a szerzőkkel közölni azon bírálatot, mely pályázó művekről emberei által iratott.

Akkor szept. 23-án jött Fraknói úrtól egy levél (eredetije nálam van), melyben azt írja, forduljak Pesty Frigyes úrhoz, mert a bírálatok az osztálytitkároknál vannak. Gondoltam: körben forogsz, csak indulj, majd csak megakadsz valahol, — s ezzel a stoicismussal elmentem szept. 27-én Pesty Frigyes úrhoz a bírálatért.

Pesty úr szokott, megnyerő nyájasságával fogadott. Kérésre mindjárt azzal lepett meg, hogy bírálat nincs az én művemről, hogy nem is pályáztam!! Ezen elöttem egészen új tételre Pesty Frigyes úrnak kijelentém, hogy igenis pályáztam s be is tudom bizonyítani, hogy az akadémianak idején beküldtem a művemet (a postakönyv és az az aláírások csalhatatlanok). Sok kölcsönös sajnálkozás közt elváltunk egymástól; mert megjegyzem, hogy Pesty úr őszintén sajnált engem, a miért elütöttek a pályázattól, én meg szivemből őt, a miért ilyen ügyben kellett az ő tisztelt személyét fárasztanom.

S elmenet gondoltam. Pályázni újra csak hét év múlva lehet; akkor talán már nem is élek, vagy újra »nem pályázónak« határoznak. Ezért, hogy a dolog alapjára hatoljak, elhatároztam (Isten látja szívemet, nem szivesen, de kényszerűségből teszem!), hogy az ügyet a nyilvánosság elé hozom! Ezzel nemcsak saját írói reputatiómnak tartozom, hanem azt hiszem, más íróársaknak is teszek szolgálatot, nehogy az ily eljárás egyszeri elhallgatása után, másnál is s bármikor ismétlődhessék.

Ezek alapján most nyilvánosan kijelentem Fraknói úrral szemben, hogy »Az ember és világa« című művem pályázott, még

pedig csakis az akadémiai nagy jutalomra, a mint azt a hozzá intézett levélben is aláhuztam. Minthogy pedig ezen művem bírálatban az akadémia részéről nem részesült, jogosultnak érzem magamat Fraknói úrhoz a nyilvánosság előtt ezen kérdéseket intézni:

1. Kezéhez jutott-e az én művem? Ha igen, miért nem lett felvéve a pályázók lajstromába?

2. Ha nem jutott kezéhez az elküldött mű, ki a bűnös, a kinek vétkes mulasztása folytán az én művem a mindenki előtt nyílt pályától elzárták?

3. Ha nem jutott kezéhez, miért nem tartotta magát a magyar tudományos akadémia azon pályázati hirdetéséhez, melynek értelmében »a (hirdetett) figyelmeztetésnek korán sincs az az értelme, mintha a be nem küldött munka, melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatna« —?

4. Végül, ha a tisztelt főtítkárnak s a többi tagoknak nem volt tudomásuk arról, hogy művem megjelent, — ámbár a napi sajtó, »Egyetértés«, »Napló«, »Budapesti Hírlap«, »Fővárosi Lapok« s a »Magy. Philosophiai Szemle« hirdette és ismertette, s ámbár egy köteles példányt az akadémia könyvtárának is küldtettem, — mivel fogja hazánk első tudományos intézete igazolni azt, hogy egy nagyobb filozofiai munka megjelenéséről épen csak ő neki nem volt tudomása, holott az országban minden filozofus, a legkisebb is, ismerte és tudta?

Nekem e kérdések intézéséhez jogom van, mert író vagyok s követelem, hogy a sok más munka mellett a minden irodalmi terméket ismerni köteles akadémia az enyémet is figyelembe vegye. E kérdéseket intéztem főtisztelendő dr. Fraknói Vilmos, akadémiai főtítkárnak úrhoz, s tőle azokra nyilvános és leplezetlen választ kérek. Ennek megadása után fenntartom magamnak a további hozzászólást ez ügyben.

Budapest, 1884, okt. 6.

Böhm Károly,

a »Magyar Philosophiai Szemle« szerkesztője.

Ezen felszólalásomra dr. Fraknói Vilmos úr a következő feleletet adta:

»Böhm Károly úrnak a »Budapesti Hírlap« mai számában hozzám intézett interpellációjára sietek a következőkben válaszolni:

1. Böhm Károly úr »Az ember és világa« című munkáját, melylyel az akadémiai nagy jutalomra pályázni óhajtott (!), az akadémiahoz beküldötte.

2. Ezen munkát Takács István, főtítkári segéd, az akadémiai iroda igazgatója átvette és az iktatókönyvbe december 17-én 592. szám alatt bevezette.

3. Az irodaigazgató teendője volt a pályázó munkát a nagy jutalomért versenyző többi munkákhoz csatolni.

4. A határidő (1884, január 31.) letelte után tizenkét munka tétetett át a II. osztályhoz. Böhm Károly munkája nem volt köztük.

5. Mikor Böhm Károly úr felszólalása következtében tudomásomra jutott, hogy az ő munkája az osztályhoz nem tétetett át, kötelességemnek ismertem a mulasztás iránt nyomozást indítani. De az akadémiai irodában a munka nem található meg, és az irodaigazgató arra nézve, hogy a munkával mi történt, felvilágosítást adni nem volt képes.

6. Ezen eset, t. i. a munka eltűnése, nagy és sajnálatos hiba. De legyen szabad megemlítenem, hogy egyszer történt meg egy félszázad alatt. Minden esztendő végén száznál több pályamunka küldetik be, köztük két-három levélből álló füzetkéik is; soha egyetlenegy sem veszett el.

7. Az a körülmény, hogy a beküldött példány elveszett, e munkát a pályázattól egyáltalán el nem zárta. A véleményadásra fölkért akadémiai tagok hivatva voltak a hét év alatt megjelent összes bölcsészeti munkákat figyelembe venni, tekintet nélkül arra, beküldettek-e vagy nem. És a megelőző években rendszerint oly írók nyerték el a nagy jutalmat, akik munkáikat nem küldötték be.«

Budapest, 1884. október 8-án.

Fraknói Vilmos,

a m. t. akadémia főtitkára.

Fraknói úr ezen válaszát minden ember, a kinek megvesztegetetlen lelkiismerete van, elégtelennek fogja találni (a közhangulat így nyilatkozott is). De vele ezen kérdésben nem lehetett szólni; Takács úr átvette, de ki nem tette át a munkát a második szakosztályhoz, arról bölcsen hallgat Fraknói úr (mert az ő kötelessége az, nem Takácsé). És mivel Fraknói úrral e nyilatkozata után a dologról tovább beszélni nem lehetett, azért többé nem ő hozzám, hanem egyenesen az akadémiahoz fordultam (a Budapesti Hírlap 283. számában), a mikor ezen feleletére a következő választ irtam.

»Fraknói Vilmos úr szíves volt a hozzá ezen ügyben intézett négy kérdésemre felelni. E felelet azonban, miután csak azon egy vallomást tartalmazza, hogy az én művem megérkezett és jókor érkezett a pályázatra, a többi kérdést pedig csak kerülgeti, engem nem elégít ki s éppen azért a következő megjegyzésekre késztet.

1. Fraknói úr feleletének mind a két pontjában arra törekszik, hogy a felelősséget magáról elhárítsa s a mulasztást

részben irodavezetőjére, részben a bírálókra róvja. A munka, úgymond, megjött, de a II-ik szakosztályhoz »nem tétetett át.« Szerény meggyőződéseim szerint, bárki legyen is az, aki művemet átteni elmulasztotta, — a felelősség mindig egyedül és kizárólagosan Fraknói urat illeti. — Alantas közegei ő irányában felelősek; de arról, hogy mi történik a főtítkárhoz beküldött dolgozatokkal, az akadémiával s a nagy közönséggel szemben nem ezen alantas közegek, hanem a főtítkár úr kénytelen felelni. Annálfogva jelen esetben is, minden kézmosás dacára Fraknói úr a felelős s e felelősséget válaszával másra hártania nem sikerült.

2. Amit Fraknói úr a bírálókról mond, hogy kötelesek lettek volna művemet, be nem küldés esetére is figyelembe venni, azt Fraknói úr kijelentése előtt is tudtam s hangoztattam. Lelkiismeretes ember csak akkor vállalkozik arra, hogy a hét év alatt megjelent magyar filozofiai művek felett ítéletet mond, ha azokat ismeri, illetőleg filozofiai irodalmunk fejlődését folytonos figyelemmel kísérte. Az akadémia által megbízott bírálók azonban (nevüket sem tudom hivatalból, mert Fraknói úr is elhallgatta) írásbeli bírálatukban nem szólnak az én munkámról, ámbár más tizenkettőt megbíráltak. Ezen hallgatás minden esetre megrovás alá esik; mert vagy az az oka, hogy művemet nem ismerték, vagy oly rossznak találták, hogy szót sem kívántak rá pazarolni. Amde ha nem tudták, hogy művem megjelent (s a főtítkár úr nem igyekezett azzal segíteni tájékoztatlanságukon, hogy művemet kezűkhöz juttatta volna), milyen lélekkel mertek e férfiak a bírálói tisztre vállalkozni, holott a megbírálandó művek létéről sem volt tudomásuk? Ha pedig tudtak a műről, de oly silánynak találták, mely szóra sem érdemes, nem az lett volna-e bírálói kötelességük, hogy e véleményüket a szerző és az általa félrevezetett közönség okulására írásban megindokolják? — Mert nem akarom igen tisztelt ismeretlen személyüket azon gyanuval megbántani, hogy szándékos hallgatással más pályamű sikerének útját kívánták volna egyengetni.

A bírálók amaz eljárása tehát, hogy művemet teljesen hallgatással mellőzték, bármely oldalról nézzük is, csak megbotránkozást szülhet.

3. De a polémia most már idejét múlta. Fraknói úr maga beismeri, hogy ez esetben »nagy és sajnálatos hiba« követtetett el. E hiba orvoslásának módjáról és általában lehetőségéről elmélkedni vagy épen positiv javaslatot tenni, én, mint az akadémia körén kívül álló panaszos fél, nem érzem magamat hivatottnak. De fölteszem a Magyar Tudományos Akadémia igazságérzetéről és méltányosságáról, hogy saját tekintélye érdekében,

valamint a pályázó írók jogának tiszteletben tartása céljából ezt az ügyet elintézetlenül nem hagyja. Az intézkedés módját és természetét az akadémia bölcs belátására bízom.«

Budapest, 1884. okt. 11.

Böhm Károly,

a »Magyar Philosophiai Szemle«
szerkesztője.

Ide tettem, a »Magyar Philosophiai Szemlé«-be, az ügynek részletes lefolyását; nem azért, mert velem történt, hanem azért, mert Fraknoi úr saját vallomása szerint az ilyen dolog egy »félszázad alatt egyszer történt meg.« Történetesen én velem történt; kár volna pedig a művelődés történelmére nézve, ha ezen, a Magyar Tudományos Akadémiában »egy félszázad alatt egyszer (?) megtörtént« »sajnálatos és nagy hiba« a napi sajtónak mulékony lapjain elveszne. S épen azért, mivel az Akadémia ilyen csekélységeknek jegyzőkönyveiben való megőrzésére nem véli magát hivatottnak, én szívesen nyitottam helyet az ügynek a »Szemlé«ben — pusztán irodalomtörténeti tekintetből.

Ilyen előzmények után nekem a M. Tud. Akadémia végső szavát be kell várnom; nem a magam, hanem a közérkölcök érdekében, mert én hál' Istennek az Akadémia köreitől anyagi támogatásra nem szorulok, erkölcsi támogatásában pedig sok évi írói pályámon soha sem voltam szerencsés részesülni. Az Akadémia, mint testület, mai napig sem nyilatkozott ez ügyben még. Én azonban nem tehetem fel, hogy a jogosság és méltányosság érzete a hazánk tudományos életének legfőbb forumaként szereplő intézetben annyira súlyedt volna, hogy egy védtelen emberrel szemben a cliquenek mindent megenged? Nem hiszem, hogy legfőbb morális intézeteink egyike magára vállalja azt a felelősséget, hogy egy, az ő köreiből kivül álló, bár egyes, de munkás ember jogainak eltiprását roszakaratu tényezők által nyugodtan eltűri? s felteszem, hogy felébred benne a lelkiismeret szava, mely azt mondja, hogy neki egy ilyen kvalifikálhatatlan esetben az az erkölcsi kötelessége: hogy legalább sajnálkozásának adjon kifejezést, a mikor javításnak nincsen többé helye.

Ha ezt bevártam, s nem lesz egy szava sem az Akadémiának, akkor tudom, mi az önvédelemnek a kötelessége.

Ezzel búcsút veszek, mint szerkesztő, az igen tisztelt olvasó közönségtől és munkatársaktól. Sokat ígértem a három év előtt írt előszóban, keveset bírtam beváltani; de a mi irodalmi viszonyaink signaturáját meg bírtam már akkor is érteni: a mit akkor írtam az irodalom céhekről, azt én rajta m beteljesedettnek láthatja a szíves olvasó. Az eszmét azonban velem együtt nem fogják eltemetni; él az a munkatársakban és az új szerkesztőségben, és diadalmaskodni fog nem is hosszú idő múlva. Ezen nyugodt reményben bocsánatot kérek azoktól, kik többet vártak és reméltek tőlem, mint megtettem s azt kívánom, vajha a »Szemle« iránt az anyagi és erkölcsi támogatás fokozódnék (mert a s z a b a d »Philos. Szemle« mai viszonyaink közt szükséges, nélkülözhetetlen), vajha a Szemle még több szunnyadó philosophusi elmét öntudatra ébresztene, mint szerkesztőségem rövid ideje alatt tehetette s vajha utódaim jobban érnék el azt, a mit elérni nekem elég erőm és szerencsém nem volt.

Budapest, 1884. nov. 12.

Böhm Károly.

UJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK.

I. Német.

v. Binzer C. A. L. Instinct, Verstand und Geist bei Menschen u. Thieren. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1 M.

Brandner R. Der Schlaf und die Traumideen. Leipzig. O. Mutze. 80 Pfening.

Brodbeck A. Mensch u. Wissen. Eine Untersuchung über die anthropol. Grundfragen der Erk. theorie. Stuttgart. J. B. Metzler'sche Buchhandlung. 2 M. 80.

Fechner G. Th. Über die Frage des Weberschen Gesetzes und Periodicitätsgesetzes im Gebiete des Zeisinnnes. Leipz. S. Hirzel. 2 M. 80.

Fetzer C. A. Philoß. Leitbegriffe. Tübingen. Laupp'sche Buchhandlung. 4 M.

Hildebrand H. Aristoteles Stellung zum Determinismus und Indeterminismus. Leipz. G. Fock. 1 M. 50.

Hoffory J. Professor Sievers u. die Principien der Sprachphilos. Berlin. Weidmann. 1 M.

Kirchner F. Katechismus der Gesch. der Philos. 2 Aufl. Leipzig. J. J. Weber. 3 M.

Krause K. Ch. F. Vorlesungen über synthet. Logik. Herausg. von P. Hohlfeld u. A. Wünsche. Leipz. O. Schulze 3 M. 50 Pf.

Lorm H. Natur u. Geist im Verh. zu den Culturepochen. Teschen. K. Prochaska. 3 M. 50.